

Antoni Kukliński
e-mail: mkordzialek@uw.edu.pl

Motto*:
*Si quis prudens esse cupit, suus animus tribus temporibus dispensetur:
Praesentia ordinet, futura praevideat, praeteria recordetur*

[Ktokolwiek chce uchodzić za rozważnego, niech oddali się
od spraw przelotnych: niech pamiętając o przeszłości,
porządkuje terażniejszość i przewiduje przyszłość]
*Stanisław ze Skarbmierza (ok. 1360-1431),
Sermo de diligendo bono communi*

Gospodarka oparta na wiedzy (G.O.W.) jako nowy paradygmat trwałego rozwoju

Część I Pojęcia i definicje

- A. Paradygmat – próba definicji
- B. Trwały rozwój – próba definicji
- C. Edukacja jako źródło trwałego rozwoju
- D. Dwie definicje GOW
- E. GOW – integracja rozwoju spontanicznego i sterowanego

Część II Uwarunkowania rozwoju GOW

- A. Przedsiębiorstwo
- B. Społeczeństwo
- C. Władze publiczne
- D. Nauka
- E. Kultura

Część III GOW jako nowy paradygmat rozwoju Europy

Stanislaus de Skarbimiria, Sermones selecti de sapientia, opr. M. Korolko, Wyd. Arcana, Kraków 2000, s. 158
za A. Nowak-Far, A. Michoński, Krajowa administracja w unijnym procesie podejmowania decyzji. Instytut
Spraw Publicznych, Ekspertyzy – Rekomendacje – Raporty z badań, Warszawa 2004, s.16.

Część I

Pojęcia i definicje

A. Paradygmat – próba definicji

Można wyróżnić trzy konteksty posługiwania się koncepcją paradygmatu:

- 1) paradygmat jako pole pytań poznawczych
- 2) paradygmat jako pole obserwacji
- 3) paradygmat jako pole teleologicznej myśli strategicznej

W nawiązaniu do tradycji T. Kuhna¹ możemy przyjąć sformułowanie, że „paradygmat jest zespołem pytań kierowanych pod adresem obiektywnej rzeczywistości oraz zespołem sposobów udzielania odpowiedzi na te pytania”.

Pierwszy człon tej definicji określa istotę i granicę empiryczną naszych zainteresowań poznawczych. Drugi człon określa przyjętą metodologię procesów poznania. Na tle pola pytań poznawczych powstaje pole obserwacji jako obiektywnego procesu naukowego lub jako obserwacji kwalifikowanej - monitoringu². Obserwacja i monitoring staje się źródłem myśli strategicznej³ jako kontekstu formułowania polityki gospodarczej, społecznej, naukowej i regionalnej w ujęciu bardziej ogólnym polityki rozwoju .

Paradygmat gospodarki opartej na wiedzy krystalizował się w nauce globalnej ostatniego trzydziestolecia⁴. Ogromną rolę w kreowaniu podstaw teoretycznych, empirycznych i pragmatycznych odgrywają trzy wielkie organizacje międzynarodowe – OECD⁵, Bank Światowy⁶ i Unia Europejska⁷.

B. Trwały rozwój – próba definicji

Rozwój trwały można ujmować jako zbieżność łącznego występowania trzech perspektyw:

- 1) perspektywy globalnej
- 2) perspektywy sekularnej
- 3) perspektywy holistycznej

¹ T. Kuhn, *The structure of Scientific Revolutions*, Chicago 1962.

² Porównaj: A. Kukliński, *Procesy rozwoju GOW w perspektywie faktograficznej* (w:) A. Kukliński (red.) *GOW – Perspektywy Banku Światowego*, Warszawa 2003.

A. Kukliński, *From idea to empirical reality* (in:) A. Kukliński, W. Orłowski (eds) *The knowledge based economy*, KBN, Warszawa 2000.

Porównaj również: W.M. Grudzewski, J.K. Hejduk, *Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie*, Difin, Warszawa, 2004.

³ Porównaj: A. Kukliński, *Globalizacja Warszawy – Strategiczny problem XXI wieku*, Warszawa 2004, str. 435.

⁴ L. Zienkowski (red.) *Wiedza a wzrost gospodarczy*, Scholar, Warszawa 2003.

⁵ A. Kukliński (red.) *GOW – wyzwanie dla Polski XXI wieku*, KBN, Warszawa 2001.

⁶ A. Kukliński, *GOW, Bank Światowy*, op.cit.

I. Goldberg, *Poland and the Knowledge Economy*, The World Bank, Washington DC, 2004.

⁷ European Commission, *Third European Report on Science and Technology. Indicators. Towards a Knowledge Economy*, Brussels 2003.

Porównaj również: A. Kukliński, K. Pawłowski (eds) *Europe – the strategic choices*, Nowy Sącz 2005.

Perspektywa globalna oznacza, że trwały rozwój w długim horyzoncie czasu musi obejmować cały świat, oczywiście ze znacznym zróżnicowaniem skali i tempa rozwoju, co jest nieuniknione w warunkach gospodarki kapitalistycznej. Nie można jednak wyobrazić sobie sytuacji, że trwały rozwój XXI wieku będzie tolerował wyłączenie bardzo wielkich fragmentów przestrzeni globalnej z procesów rozwojowych.

Perspektywa sekularna oznacza, że trwały rozwój musi obejmować problematykę kilku pokoleń. Decyzje obecnego pokolenia nie mogą niszczyć szans rozwojowych pokoleń następnych. W tym kontekście perspektywę sekularną można ujmować dosłownie jako perspektywę stulecia obejmującego pokolenia obecne, przeszłe i przyszłe.

Perspektywa holistyczna oznacza szerokie i wszechstronne ujmowanie problematyki rozwoju trwałego. Ujęcie holistyczne oznacza jednak ważną umiejętność odróżnienia zjawisk istotnych dla całego procesu rozwoju, od zjawisk nieistotnych, które są tylko marginesem procesów dziejowych. W kontekście tych notatek chciałbym odwołać się do pełnego tekstu mego artykułu problemowego na temat trwałego rozwoju⁸.

C. Edukacja jako źródło trwałego rozwoju. Trzy trajektorie

Motto⁹

„*Difficile est mutare in melius*”

Edukacja i rozwój to dwie wielkie koncepcje XX i XXI wieku¹⁰. Nie będziemy podejmowali próby definiowania tych dwóch pojęć odwołując się generalnie do ogromnej literatury przedmiotu¹¹.

W kontekście tego wystąpienia skupimy uwagę na jednym fundamentalnym pytaniu – W jakim stopniu edukacja jest źródłem trwałego rozwoju jako drogi do szczęścia i dobrobytu jednostki i społeczeństwa? Jako tło proponowanej dyskusji przedstawiam następującą mapę pojęciową:

szczęście
i dobrobyt

⁸ A. Kukliński (red.) Globalizacja Warszawy,

A. Kukliński, K. Pawłowski (eds) Europe – the global challenges, Nowy Sącz 2005, p. 327.

⁹ porównaj: K. Matuszek, Zmiana społeczna (w:) Słownik społeczny, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004.

¹⁰ Porównaj: L. Emmerij, Turning point in development thinking and practice (w:) A. Kukliński, B. Skuza (red) Turning points in the transformation of the global scene, Polskie Towarzystwo Współpracy z Klubem Rzymskim – w przygotowaniu, Warszawa 2005.

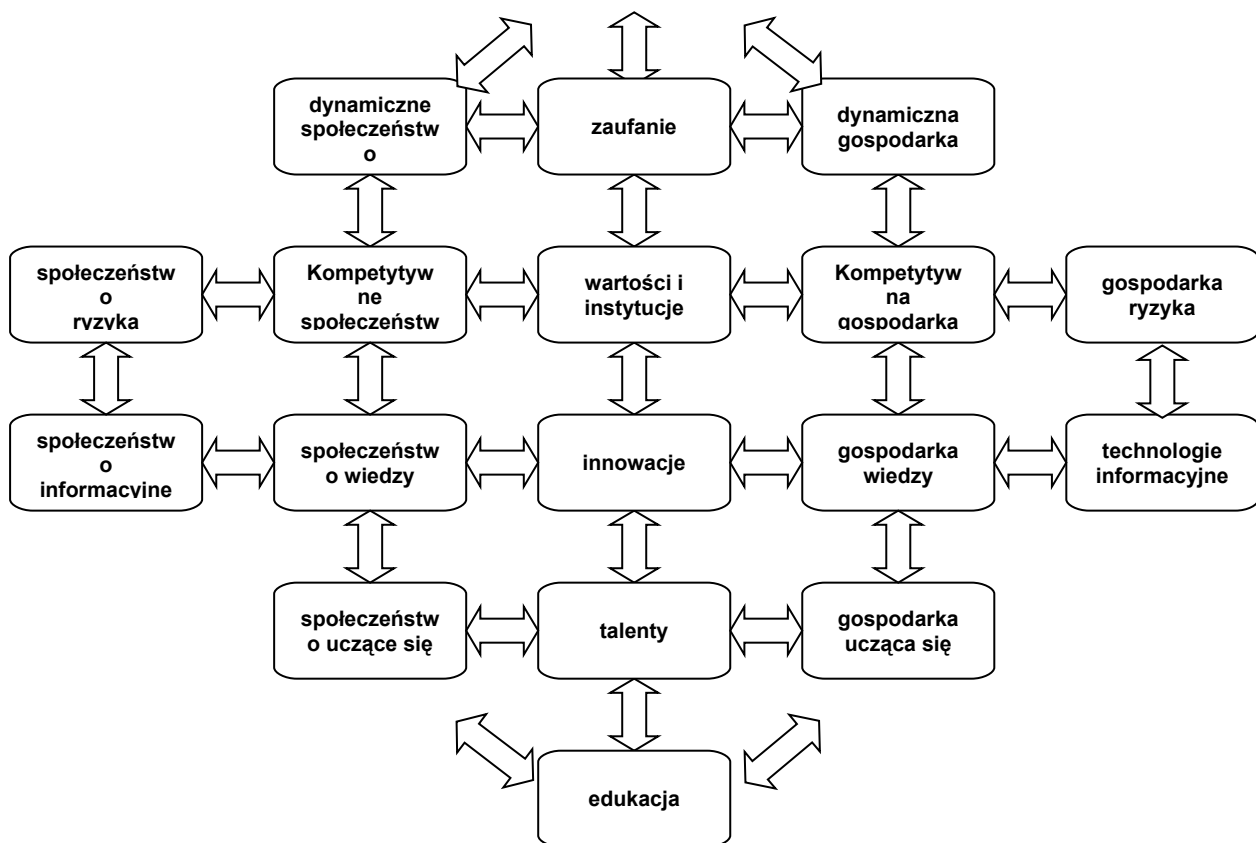
R. Piasecki, M. Wolnicki, The evolution of development. Economics and globalization, International Journal of Social Economies, Nr 3/2004.

¹¹ porównaj: A. Kukliński, Trwały rozwój jako główne wyzwanie XXI wieku (w:) A. Kukliński (red) Globalizacja Warszawy, Warszawa 2004.

Report – Accomplishing Europe through education and training, European Commission, Brussels 1992.

porównaj: The Well Being of Nations – The role of human and social capital, OECD, Paris 2001.

Porównaj: K. Pawłowski, Education – the key to the future of Europe (in:) A. Kukliński, K. Pawłowski (eds) Europe – the strategic choices, opc.it.

Ta mapa pojęć pozwala naszkicować trzy trajektorie:

- 1) trajektorię dynamiki indywidualnej
- 2) trajektorię dynamiki społecznej
- 3) trajektorię dynamiki gospodarczej

Trajektoria dynamiki indywidualnej

Proces edukacji jest procesem tworzenia bogatych i twórczych indywidualności, pomnażania ich talentów, wzmocnienia zdolności myślenia innowacyjnego, przyjmowania systemu wartości i zaufania, które uruchamiają i promują rolę jednostki jako nośnika procesów rozwojowych.

Trajektoria dynamiki społecznej

System edukacji kształtujący społeczeństwo uczące się, otwarte społeczeństwo permanentnej edukacji, kompetytywne społeczeństwo wiedzy reprezentujące taką dynamikę społeczną, która tworzy przyszły dobrobyt i szczęście.

Trajektoria dynamiki gospodarczej

System edukacji tworzący kapitał ludzki jako nośnik gospodarki opartej na wiedzy, gospodarki dynamicznej i kompetytywnej w skali globalnej.

D. Dwie definicje G.O.W.

Definicja makroekonomiczna została sformułowana w raporcie opracowanym wspólnie przez OECD i Bank Światowy¹². Oto jej treść:

G.O.W. jest gospodarką, „ w której wiedza jest tworzona, przyswajana, przekazywana i wykorzystywana bardziej efektywnie przez przedsiębiorstwa, organizacje, osoby fizyczne i społeczności, sprzyjając szybkiemu rozwojowi gospodarki i społeczeństwa. Definicja ta nie koncentruje uwagi wyłącznie na wąskim odcinku przemysłu wysokiej technologii czy też na technologii informacji i komunikacji. Definicja ta stwarza raczej ramy dla analizy całego spektrum opcji w zakresie polityki edukacyjnej oraz polityki w zakresie infrastruktury informacyjnej oraz systemów innowacji, które promują rozwój G.O.W. Definicja ta także podkreśla rolę lepszej koordynacji pomiędzy działalnością rządu, sektora prywatnego oraz społeczeństwa obywatelskiego – w celu wzmocnienia konkurencyjności oraz przyspieszenia rozwoju gospodarczego i społecznego.”

Definicja mikroekonomiczna została sformułowana przez A.K. Koźmińskiego w sposób następujący¹³:

„Gospodarka oparta na wiedzy to jest taka gospodarka, w której działa wiele przedsiębiorstw, które o wiedzę opierają swoją przewagę konkurencyjną.”

Dalsze rozwinięcie tej definicji przez A.K. Koźmińskiego wprowadza jednak wyraźne elementy makroekonomiczne. Warto przytoczyć odpowiednie sformułowanie cytowanego autora¹⁴:

„Wiedza to jest ten nieuchwytny i trudny do skopiowania zasób firmy, na który składają się wszelkiego rodzaju użyteczne informacje, których inni nie posiadają i nie potrafią użytkować. Wiedza jest wynikiem potencjału intelektualnego, a zatem przez budowanie gospodarki opartej na wiedzy będą tu rozumiał stworzenie warunków sprzyjających powstawaniu i sukcesowi przedsiębiorstw, które opierają na wiedzy swoją przewagę konkurencyjną. Tymi podmiotami mogą być m.in. państwo, władze lokalne, przedsiębiorstwa (zwłaszcza sektora finansowego), środowiska intelektualne i akademickie.”

Te dwie definicje powinny być przedmiotem pogłębionej refleksji teoretycznej i pragmatycznej, która pozwoli nam bliżej określić najbardziej istotne cechy G.O.W. Nowe horyzonty dyskusji nad rozwojem GOW w Polsce otworzyła konferencja i publikacja zorganizowana z inicjatywy profesora B. Wawrzyniaka¹⁵.

¹² OECD – World Bank Institute, Korea and the Knowledge Based Economy. Making the Transition. Paris 2000.

¹³ A.K. Koźmiński, Jak stworzyć gospodarkę opartą na wiedzy? (w:) Strategia rozwoju Polski u progu XXI wieku. Kancelaria Prezydenta RP i Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” PAN, Warszawa 2001.

¹⁴ A.K. Koźmiński, op.cit.

¹⁵ porównaj: B. Wawrzyniak (red.) Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie. Materiały konferencyjne. Polska Fundacja Promocji Kadr. Warszawa 2001.

E. G.O.W. – integracja rozwoju spontanicznego i rozwoju sterowanego

Analizując wzrost GOW w skali światowej, trzeba zwrócić uwagę na ciekawe zjawisko integracji rozwoju spontanicznego i rozwoju sterowanego. Można twierdzić, że GOW jest produktem rozwoju spontanicznych sił rynkowych, a zwłaszcza globalizacji¹⁶, która jest ważnym procesem innowacyjnej transformacji technologii, gospodarki i społeczeństwa.

W takim właśnie kontekście powstaje i rozwija się bardzo szybko rosnący świat przedsiębiorstw, które na wiedzy opierają swoją przewagę konkurencyjną. Nie trzeba jednak zapominać, że ten spontaniczny rozwój GOW jest również przedmiotem oddziaływania wielkich podmiotów, a więc organizacji międzynarodowych, państw, regionów oraz korporacji trans-narodowych. Te wielkie podmioty mają wystarczające siły, aby podejmować skuteczne działania wprowadzając do rozwoju GOW - elementy rozwoju sterowanego, który stwarza nowe bodźce wzrostu GOW poprzez odpowiednią politykę innowacyjną, edukacyjną, regionalną i naukową.

Szukanie polskiej drogi rozwoju GOW obejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, jak w polskich warunkach początku XXI wieku promować rozwój GOW wykorzystując oba mechanizmy - mechanizm rozwoju spontanicznego i mechanizm rozwoju sterowanego¹⁷. Umiejętna integracja tych dwóch mechanizmów możliwa jest tylko w warunkach rozwoju długookresowej myśli strategicznej organizowanej najlepiej w kanonach planowania strategicznego uprawianego z ogromnym powodzeniem przez korporacje transnarodowe.

Część II Uwarunkowania rozwoju GOW.

Rozwój GOW jest głęboko uwarunkowanym holistycznym procesem ekonomicznym, społecznym, politycznym, naukowym i kulturowym¹⁸. W tym kontekście przedstawię szkieletową charakterystykę głównych podmiotów rozwoju GOW.

A. Przedsiębiorstwo

W skali globalnej, europejskiej i regionalnej szybko rośnie populacja przedsiębiorstw, które „o wiedzę opierają swoją przewagę konkurencyjną”¹⁹. Jest to proces spolaryzowany, silnie zróżnicowany w czasie i przestrzeni.

Proces ten jest określony nie tylko dynamiką spontanicznych sił wolnego rynku lecz także skalą sterowania strategicznego wielkich podmiotów sceny globalnej, a zwłaszcza państw, korporacji transnarodowych oraz organizacji międzynarodowych a zwłaszcza Unii

¹⁶ A. Kukliński, Globalizacja XXI wieku. W poszukiwaniu nowego paradygmatu. Polska w Europie nr 4/38, 2001.

¹⁷ porównaj: M.Miedziński, Kalifornia - Singapur. Analiza porównawcza, (w:) A. Kukliński (red.) GOW, op.cit.

¹⁸ porównaj: C.J. Dahlman, J.E. Aubert, China and the Knowledge Economy. Seizing 21st century. World Bank Institute, Washington DC 2001.

¹⁹ A. K. Koźmiński, op.cit.

Europejskiej²⁰, OECD²¹ i Banku Światowego²². Jest rzeczą ciekawą, że żaden z tych wielkich podmiotów nie podjął na większą skalę zakrojonych studiów empirycznych, które odpowiedziałyby na fundamentalne pytanie, jak funkcjonuje przedsiębiorstwo GOW w różnych kontekstach czasu i przestrzeni. Nie potrafimy np. odpowiedzieć na pytanie, czy populacja GOW obejmuje w Polsce kilkaset czy kilka tysięcy przedsiębiorstw. Ten nurt badań empirycznych jest wyraźnie zaniedbany w skali polskiej i europejskiej.

Znacznie silniej rozwinął się nurt badań nad zarządzaniem wiedzą w przedsiębiorstwach²³ obejmujących zarówno te przedsiębiorstwa, w których GOW jest zjawiskiem dominującym, przesądzającym ich los na rynku globalnym, jak i te przedsiębiorstwa, w których GOW jest zjawiskiem drugiego planu – jednak zjawiskiem istotnym.

B. Społeczeństwo²⁴

Gospodarka oparta na wiedzy nie jest fenomenem uniwersalnym. Występuje przede wszystkim na obszarach, które należą do globalnych układów rdzeniowych. Nie ulega wątpliwości, że niektóre układy peryferyjne XXI wieku okażą się na tyle dynamiczne i innowacyjne, że będą potrafiły stworzyć gospodarkę opartą na wiedzy, tracąc tym samym cechy układów peryferyjnych i przesuując się do globalnych układów rdzeniowych. Trzeba również podkreślić, że rozwój GOW jest zjawiskiem przede wszystkim endogenicznym, w wysokim stopniu, jeśli nie decydującym, uwarunkowanym społecznie.

Innymi słowy, wielkim demiurgiem GOW jest społeczeństwo dysponujące odpowiednimi zasobami, umiejętnościami oraz wolą długookresowego myślenia i działania. Możemy sformułować pytanie, jakie społeczeństwo może być twórcą GOW? Wydaje się, że można mówić o trzech cechach takiego społeczeństwa:

Primo - musi to być społeczeństwo konkurencyjne, to znaczy takie, które uznaje zasadę konkurencji jako fundamentalny mechanizm organizacji społeczeństwa, gospodarki i państwa. Oczywiście zasadę konkurencyjności trzeba interpretować nie w kategoriach XIX, lecz XXI wieku²⁵.

Secundo - musi to być społeczeństwo innowacyjne, to znaczy takie, w którym procesy tworzenia, dyfuzji i absorpcji innowacji znajdują stymulujący klimat społeczny. W literaturze przedmiotu wprowadzono rozróżnienie pomiędzy *innovation prone* and *innovation averse*

²⁰ A. Kukliński, K. Pawłowski (eds) *Europe – the strategic choices*, op.cit.

²¹ A. Kukliński (red.) *GOW – Wyzwanie dla Polski XXI wieku*, Warszawa 2001.

²² A. Kukliński (red.) *GOW – Perspektywy Banku Światowego*, op.cit.

²³ W. M. Grudzewski, I. K. Hejduk, op.cit.

²⁴ porównaj: R. Florida, *Cities and the creative class*, Routledge, London 2005.

W ujęciu tego autora centralna oś rozwoju tworzą kreatywni ludzie, kreatywna gospodarka i kreatywne społeczności realizujące integrację 3T – technologia, talent, tolerancja. Nie jestem jednak przekonany, że powinniśmy zmienić paradygmat koncentrując naszą uwagę nie na GOW lecz na gospodarce kreatywnej. Myślę, że dzieło R. Floridy wskazuje jak wzmocnić uwarunkowania kulturowe rozwoju GOW.

²⁵ Edukacja dla Europy. Raport Komisji Europejskiej. Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”, PAN, Warszawa 1999.

societes²⁶. W świetle tego rozróżnienia możemy mówić o wielkiej globalnej sieci układów społecznych, w których występują z różnym nasileniem społeczeństwa lub grupy społeczne skłaniające się ku innowacjom oraz społeczeństwa i grupy społeczne, które mają awersję do innowacji. Jest rzeczą oczywistą, że społeczeństwa mające awersję do innowacji nie stworzą GOW. Szczególnie smutne i patologiczne są przypadki, w których ważne fragmenty elity politycznej danego społeczeństwa mają wyraźną awersję do innowacji.

Tertio - musi to być społeczeństwo, w którym funkcjonuje efektywny system permanentnej edukacji. Tradycyjne poglądy, że wysiłek pomnażania wiedzy i umiejętności związany jest tylko z pewnym fragmentem naszego życia są fałszywe. Wiek XXI będzie wiekiem systemów permanentnej edukacji od kołyski aż do grobu. Gospodarka oparta na wiedzy może być tworzona tylko przez ludzi, którzy rozumieją konieczność permanentnego odnawiania zasobów swojej wiedzy i umiejętności.

Ten system permanentnej edukacji funkcjonuje w stałej konfrontacji z zasobami wiedzy XXI wieku. Mają one następujące cechy:

- 1) jest to wiedza o zasięgu globalnym, co oczywiście nie znaczy, że w układach regionalnych i lokalnych nie powstają nowe sposoby myślenia i działania,
- 2) jest to wiedza o szczególnie silnej dynamice rozwoju; nie znaczy to jednak, że ślepa fascynacja urokiem nowości powinna przesłaniać pamięć o wielkim dorobku ludzkości w zakresie poznania naukowego, który nigdy nie straci swojej wartości;
- 3) jest to wiedza, w której mechanizmy rozwoju są bardzo silnie uwarunkowane społecznie. Są to zarówno mechanizmy koncentracji, jak i mechanizmy rozproszenia, związane z wielopodmiotowością procesów tworzenia i absorpcji wiedzy (M. Gibbons)²⁷.

Obecna dyskusja nad perspektywami rozwoju GOW w Polsce musi więc m.in. odpowiedzieć na pytanie, jaki system edukacji permanentnej należy zbudować w naszym kraju. Ten system musi podjąć wielkie wyzwanie XXI wieku stworzenia w Polsce społeczeństwa:

- a) uznającego zasady konkurencyjności,
- b) skłonnego ku innowacjom,
- c) stale pomnażającego swoją wiedzę i umiejętności.

Wyzwanie to obejmuje nie tylko społeczeństwo polskie *in toto*, lecz także, a może przede wszystkim, jego elity polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturalne. Realistyczna diagnoza stanu społeczeństwa polskiego na przełomie XX i XXI wieku demonstruje ogromną skalę i głębię tego wyzwania. Pesymiści powiedzą, że mówimy o trudzie syzyfowym, optymiści z otuchą stwierdzą, że *audaces fortuna iuvat*.

²⁶ A. Rodriguez-Pose, Innovation Prone and Innovation Averse Societies: Economic Performance in Europe. Growth and Change, Vol. 30 (Winter 1999), s. 75-105.

²⁷ M. Gibbons, Nowe imperatywy w polityce naukowej w Europie Środkowej i Wschodniej, (w:) A. Kukliński (red.) Nauka – Technologia – Gospodarka. KBN, Warszawa 1995.

C. Władze publiczne

Istnieją dwie szkoły myślenia o roli władz rządowych i samorządowych w rozwoju GOW. Skrajni leseferyscy powiedzą, że GOW jest tworem spontanicznych sił wolnego rynku i że wszelkie próby sterowania rozwojem GOW trzeba uznać za nieskuteczne, a nawet szkodliwe. Skrajni dyrygiści powiedzą, że spontaniczne siły rynkowe nie stworzą zjawiska GOW bez strategicznej myśli władz publicznych wprowadzającej do procesu rozwoju GOW elementy rozwoju sterowanego.

Odwołując się do I części tej notatki powiemy, że rozwój GOW jest integracją procesów rozwoju spontanicznego i sterowanego. W XXI wieku chodzi oczywiście nie o tradycyjne mechaniczne, a o współczesne sterowanie organiczne – innymi słowy o sztukę i umiejętność tworzenia gleby społecznej, politycznej, naukowej i kulturowej, na której będzie rozwijała się GOW²⁸.

W tej dziedzinie na szczególną uwagę zasługują pionierskie i innowacyjne doświadczenia Finlandii²⁹.

D. Nauka

Model GOW obejmuje trzy fundamenty teoretyczne i pragmatyczne:

Primo - nowa interpretacja dynamiki nauki i badań we współczesnych społeczeństwach¹²⁰.

"Przemiany w dziedzinie wytwarzania wiedzy w sensie opisanym wyżej są jednym z podstawowych procesów, charakterystycznych dla społeczeństw zaawansowanych krajów uprzemysłowionych. Wytwarzanie wiedzy jest w coraz mniejszym stopniu działalnością zamkniętą. Nie jest to ani nauka w sensie uniwersyteckim, ani technika, jak rozumie się ją w przemyśle, jeśli wolno użyć starszej kwalifikacji w celach poglądowych. Proces wytwarzania wiedzy rozprzestrzenia się poza środowisko akademickie, nie tylko jeśli chodzi o teorie i modele, ale także metody i techniki, które zawędrowały do wszystkich instytucji dążących do zdobycia społecznej legitymacji poprzez uzyskanie uznawanych umiejętności. Nauka wychodzi spod kontroli instytucji specjalnego typu, skąd miała wywierać korzystny wpływ na inne sektory. Wytwarzanie wiedzy jest procesem coraz bardziej społecznie rozproszonym."

Secundo - nowa interpretacja teorii procesów tworzenia i dyfuzji innowacji w świetle doktryny OECD³¹.

"Pojęcie innowacji uległo ostatnio dramatycznej zmianie. Nie jest ona już interpretowana jako filozofia jednego aktu twórczego lecz jako złożone mechanizmy społeczne, które warunkują powstawanie nowych procesów produkcji oraz produkcji nowych produktów."

²⁸ porównaj: A. Kukliński, GOW, Warszawa 2001, op.cit. – artykuły R. Galara i K. Porwita.

²⁹ porównaj: A. Kukliński, K. Pawłowski, (eds) Europe – the strategic choices, Nowy Sącz 2005, op.cit.

¹²⁰ M. Gibbons, Nowe imperatywy polityki naukowej w Europie Środkowej i Wschodniej, (w:) A. Kukliński (red.), Nauka - Technologia - Gospodarka, KBN, Warszawa 1995.

³¹ OECD - Technology and Economy. The Key Relationship, Paris 1992.

Jednocześnie dawny punkt odniesienia – linearny model nauki i technologii, został zastąpiony przez ‘interaktywny model innowacji’ ”.

Tertio - nowa teoria rozwoju gospodarczego³² uznająca wiedzę jako najważniejszy endogeniczny czynnik produkcji oraz najbardziej zasadniczy "input" w funkcjonowaniu "silnika kapitalizmu".

E. Kultura

Kultura jest ważnym elementem uwarunkowań tworzących klimat rozwoju GOW. Chodzi tu przede wszystkim o panujący w danym społeczeństwie system wartości, który kreuje klimat otwartości, zaufania i innowacji³³.

Część III GOW jako nowy paradygmat rozwoju Europy

W publikacji Komisji Europejskiej³⁴ znajdujemy następujące sformułowanie:

”Liderzy Europy uznali, że przejście w kierunku gospodarki opartej na wiedzy obejmuje zasady zmiany strukturalnej i że wszystkie wyzwania, z którymi spotka się Europa powinny być rozpatrywane w świetle tego nowego paradygmatu.”

Warto zastanowić się nad konstrukcją tego nowego paradygmatu, który w moim przekonaniu można interpretować jako sekwencję trzech fundamentalnych założeń:

Primo – wiedza staje się wspólną siłą napędową gospodarki i społeczeństwa w skali niespotykanej w dotychczasowym doświadczeniu historycznym.

Secundo – istnieje potężne koło sukcesu (*virtuous circle*), które buduje mechanizmy pomostowe oraz mechanizmy wzajemnego wzmacniania pomiędzy procesami rozwoju gospodarki opartej na wiedzy a procesami rozwoju społeczeństwa opartego na wiedzy.

Tertio – koncepcja nowego paradygmatu przekształca się w siłę materialną transformacji Europy – w wyniku integracji mechanizmów rozwoju spontanicznego i sterowanego.

W cytowanej już publikacji czytamy³⁵:

„Musimy być jednak świadomi, że społeczeństwo oparte na wiedzy nie będzie zjawiskiem trwałym jeśli będzie pozostawione tylko sobie samemu. Jego oddziaływanie na wielu polach wymaga wielowymiarowych i połączonych wysiłków w skali europejskiej, krajowej i

³² OECD - A New Economy? The Changing Role of Innovation and Information Technology in Growth, Paris 2000.

³³ porównaj: Part One (in:) A. Kukliński, K. Pawłowski (eds) Europe – the strategic choices, Nowy Sącz 2005.

³⁴ Third European Report on Science and Technology. Indicators – 2003. Towards a knowledge economy. European Commission 2003, Bruksela, s.1.

³⁵ Third European Report on Science and Technology ... op.cit., s. 4.

regionalnej. Co więcej społeczeństwo oparte na wiedzy w różnych częściach Europy spotyka się z wielkimi wyzwaniem jak również z trudnościami w skutecznej adaptacji do szybko zmieniającego się krajobrazu.”

To jest bardzo ważna deklaracja - nie ma dylematu leseferyzm *versus* dirigizm. Gospodarka oparta na wiedzy jest tworem zarówno spontanicznych sił rynkowych, jak i świadomego działania teleologicznego w skali europejskiej, krajowej i regionalnej³⁶. To jest istotny wniosek dla polskiego modelu myślenia o GOW.

Część IV

GOW jako nowy paradygmat rozwoju Polski

Polska jest krajem „dualnym”³⁷ – krajem „dualnej” gospodarki, „dualnego” społeczeństwa, „dualnej” nauki”, „dualnej” kultury, a może nawet „dualnego” Kościoła.

Jako polską „awangardę” rozumiem zbiór osób, przedsiębiorstw i instytucji, które już obecnie doskonale poruszają się na scenie europejskiej i globalnej. W percepcji polskiej awangardy Unia Europejska i Europa Federalna są przede wszystkim otwarciem bogatego pola nowych wyzwań, szans i możliwości twórczego działania na wielkiej, bogatej i zmiennej scenie potencjalnego sukcesu technologicznego, gospodarczego, naukowego i kulturowego. Polska awangarda orientuje się, iż sukces jest najlepszą rękojmą wzmocnienia tożsamości narodowej, że najlepszym obiektywnym miernikiem wzbogacenia tej tożsamości jest zajmowanie wysokich pozycji na europejskiej drabinie wykształcenia i zatrudnienia.

Jako polską „ariergardę” rozumiem zbiór osób, przedsiębiorstw i instytucji, które de facto bardzo negatywnie oceniają procesy transformacji systemowej oraz perspektywy funkcjonowania Polski jako członka Unii Europejskiej, Unii Walutowej oraz Europy Federalnej. Trudno niejednokrotnie odpowiedzieć na pytanie – czy polska ariergarda nie może, czy też nie chce sprostać transformacji systemowej i integracji europejskiej. W układzie Polski „dualnej” – polska ariergarda jest układem mniejszościowym.

Jest to jednak układ hałaśliwy, usiłujący stwarzać wrażenie iż istnieje znak równości pomiędzy polską ariergardą a Polską *in toto*. Polska ariergarda jest układem natarczywie roszczeniowym, próbującym przerzucić na polską awangardę koszty nie tylko obiektywnie złego historycznego losu, lecz także koszty własnej nieudolności i arogancji.

Żadne okrugłe frazesy nie zamydlą faktu, że istnieje głęboka sprzeczność pomiędzy polską awangardą a polską ariergardą. Dlatego też należy postawić kłopotliwe pytanie – kogo reprezentowali polscy negocjatorzy w rozmowach brukselskich związanych z naszym przystąpieniem do Unii Europejskiej – polską awangardę czy polską ariergardę? Pozostawiam to pytanie bez odpowiedzi, proponując jednak podejście z perspektywy studiów porównawczych nad stylem funkcjonowania w Unii Europejskiej trzech krajów – Holandii, Finlandii i Irlandii. Te trzy kraje są wspaniałym przykładem korzyści, które można osiągnąć wybierając opcję awangardy europejskiej, a odrzucając opcję europejskiej ariergardy.

³⁶ M. Miedziński, Kalifornia – Singapur – Analiza porównawcza (w:) A. Kukliński (red.) GOW jako wyzwanie dla Polski XXI wieku. KBN, Warszawa 2001.

Porównaj również: Part Three (in:) A. Kukliński, K. Pawłowski (eds) Europe – the strategic choices, op.cit.

³⁷ A. Kukliński, Unia Europejska jako przełomowe wyzwanie dla Polski XXI wieku. Warszawa 1999.

Rozróżnienie pomiędzy polską awangardą a polską ariergardą brzmi twardo i może sprawić wrażenie apologii darwinizmu społecznego. Tak jednak nie jest, gdyż polska awangarda musi uznawać zasady solidaryzmu społecznego, zasady chrześcijańskiej miłości bliźniego. Zasady te nie nakazują jednak tolerować całego zasobu działalności, które w sposób świadomy opóźniają rekonstrukcję gospodarki, społeczeństwa i państwa.

Historia polskiej transformacji jest w swojej istocie historią pojedynku pomiędzy polską awangardą a polską ariergardą. W pojedynku tym polska awangarda poniosła historyczną klęskę - dokumentowaną między innymi bardzo niskim poziomem punktu startowego Polski w świetle kryteriów GOW w roku 2000.

Warto w tym kontekście przytoczyć fragment ekspertyzy przygotowanej dla RCSS³⁸:

„ W ujęciu najbardziej syntetycznym można oceniać makrostrukturę gospodarczą Polski w świetle wymogów GOW w sposób następujący:

Wyszczególnienie	Zatrudnienie		Wartość produkcji sprzedanej w 2000 r.	
	w tys. osób	w %	w mln zł	w %
Gospodarka ogółem	15480,0	100,0	1367069	100,0
W tym nośniki GOW razem	1434,5	9,3	118009	8,6
1. Przemysły wysokiej techniki	132,6	0,9	19231	1,4
2. Nauka i B+R	57,5	0,4	4796	0,4
3. Edukacja	902,8	5,8	34428	2,5
4. Usługi biznesowe związane z GOW	205,9	1,3	27605	2,0
5. Usługi społeczeństwa informacyjnego	135,7	0,9	31950	2,3

Jeżeli przyjąć za podstawę rozróżnione wcześniej 4 klasy, pod względem udziału nośników GOW w zatrudnieniu, to Polska nie kwalifikuje się jeszcze nawet do klasy IV krajów GOW poprzednio rozróżnionej. Udział nośników GOW ogółem waha się u nas w wysokości około 9% całości zatrudnienia.

Różnice pomiędzy nami a krajami GOW są w istocie większe niż by to wynikało z liczb ogólnych, jeżeli uwzględnić wewnętrzną strukturę tego udziału. Uwzględnienie bowiem zwłaszcza szkolnictwa podstawowego i średniego podwyższa udział nośników GOW dla Polski. Decyduje o tym większy, z przyczyn demograficznych, udział dzieci i młodzieży w całej populacji, a równocześnie niższy wymiar czasu pracy nauczycieli (pensum) w Polsce niż w analizowanych krajach UE, przerosty w obsłudze pracowników administracyjnych i technicznych oraz ogólne słabsze wykorzystanie potencjału pracy niż w tych krajach.”

Tego historycznego błędu nie wolno powtarzać w doświadczeniach XXI wieku. Polska awangarda musi wygrać pojedynek o przyszłość Polski i wydobyć się ze złowieszczonego cienia polskiej ariergardy. To jest podstawowy warunek przyszłego sukcesu GOW w Polsce.

Dramatycznym nakazem początku XXI wieku jest mobilizacja polskiej woli kreowania gospodarki opartej na wiedzy. Mobilizacja ta powinna stać się głęboko zinternalizowaną misją polskiej awangardy - instrumentem realizacji tej misji powinno

³⁸ RCSS, Studia i materiały – Przechodzenie Polski do GOW a kształtowanie popytu na pracę. Warszawa, grudzień 2003, s.39.

być Towarzystwo Przyjaciół Gospodarki Opartej na Wiedzy³⁹.

Towarzystwo powinno zrealizować cztery zadania:

Pierwszym zadaniem jest integracja trzech motorów rozwoju GOW w Polsce - a więc społeczności biznesowej, naukowej i rządowo - samorządowej.

Drugim zadaniem jest tworzenie pomostów pomiędzy działalnością wielkich organizacji międzynarodowych a sceną polską w teorii i praktyce.

Trzecim zadaniem jest monitorowanie procesu rozwoju GOW w Polsce oraz identyfikowanie szans i zagrożeń decydujących o sukcesie lub klęsce tego procesu.

Czwartym zadaniem jest stworzenie prężnego układu lobbistycznego, który będzie walczył o przyszłość GOW w Polsce przynajmniej z taką sprawnością i skutecznością jaka jest udziałem lobby węgla, lobby zboża i wieprzowiny.

Pesymiści powiedzą, że proponowane Towarzystwo nie ma żadnych szans rozwoju w Polsce, że polska awangarda nigdy nie wyrwie się z cienia brutalnej siły i arogancji polskiej ariergardy. Trzeba jednak *contra spem - sperare* - trzeba wierzyć, że Polska może być pięknym polem sukcesów dla GOW. Trzeba poświęcić wszystkie siły, aby sukces ten stał się rzeczywistością następnej dekady.

Audaces fortuna iuvat!

Trzy społeczności jako motory rozwoju GOW

Kreowanie polskiej drogi rozwoju gospodarki opartej na wiedzy trzeba ujmować jako szeroki proces społeczny⁴⁰ innowacyjnego współdziałania trzech społeczności - społeczności biznesowej, społeczności naukowej i społeczności rządowo - samorządowej.

Pierwszym motorem jest oczywiście społeczność biznesowa - szybko rosnący świat przedsiębiorstw, które z wiedzy czerpią swoją przewagę konkurencyjną. Potrzebne są zakrojone na szeroką skalę badania empiryczne, które odpowiedzą na pytania - jak wielka i dynamiczna jest społeczność tych przedsiębiorstw i w jakiej perspektywie społeczność ta może stać się zjawiskiem dominującym w gospodarce Polski - czy jest to optymistyczna perspektywa lat kilkunastu, czy też perspektywa pesymistyczna lat kilkudziesięciu.

Drugim motorem jest społeczność naukowa, która prezentuje na scenie polskiej światowy dorobek w zakresie teorii i praktyki GOW. W wariacie optymistycznym społeczność ta przekształci się w polską szkołę naukową GOW, która weźmie udział w globalnym procesie myślenia na temat mechanizmów analizy i promowania GOW.

Trzecim motorem jest społeczność rządowo - samorządowa, która rozumie, że rozwój GOW powinien być najważniejszym strategicznym priorytetem rozwojowym Polski w XXI wieku.

Powstaje dramatyczne pytanie, czy społeczność ta w najbliższym czasie potrafi

³⁹ A. Kukliński, Manifest zrozpaczonego optymisty, (w:) A. Kukliński, GOW – Perspektywy Banku Światowego porównaj: The Knowledge Society. International Social Science Journal nr 171, UNESCO, marzec 2001.

⁴⁰ porównaj: The Knowledge Society. International Social Science Journal nr 171, UNESCO, marzec 2001.

zorganizować proces tworzenia rządowo - samorządowego programu rozwoju GOW w Polsce w latach 2005 - 2020 - a więc w pierwszym okresie funkcjonowania Polski jako członka Unii Europejskiej.

Członkostwo to nie przesądzi automatycznie, poprzez magiczny akt akcesji, że Polska zrywa z tysiącletnim statusem elementu europejskiej peryferii. Droga od europejskiej peryferii do europejskiego centrum wiedzie przez bramę GOW - przekroczenie tej bramy około roku 2010 wymaga świadomego i skoncentrowanego współdziałania całego trójkąta trzech społeczności oraz powszechnej mobilizacji polskiej awangardy, dla której GOW stanie się sztandarem walki o przyszłość Polski, jako aktywnego aktora sceny europejskiej i globalnej.

Trzy uderzenia strategiczne

Proces promowania GOW powinien obejmować trzy uderzenia strategiczne wprowadzające zupełnie nowe style i skale działania:

- w polityce edukacyjnej,
- w polityce badań naukowych
- w polityce innowacyjnej (przedsiębiorstwo jako główny poligon polityki innowacyjnej).

Te trzy uderzenia strategiczne powinny być najwyższym priorytetem rozwoju Polski w latach 2005 - 2020. Trzeba twardo i krytycznie ocenić dorobek edukacyjny, naukowy i innowacyjny Polski Odrodzonej, który nie przygotował odpowiednich fundamentów naszego funkcjonowania w europejskiej gospodarce opartej na wiedzy.

Koncepcja trzech uderzeń strategicznych nawiązuje bezpośrednio do dorobku Komitetu „Polska 2000 Plus” w zakresie Strategii Rozwoju Polski do roku 2020⁴¹. Niestety koncepcja Komitetu z roku 2000 nie znalazła klimatu zainteresowania w polskich elitach politycznych i w polskim społeczeństwie *in toto*.

Trzy dokumenty kreatywnego myślenia o przyszłości GOW w Polsce

Szukając efektywnego modelu kreatywnego myślenia o przyszłości GOW w Polsce warto zwrócić uwagę na trzy dokumenty, które w sposób trafny ujmują podstawowe problemy GOW.

Pierwszym dokumentem jest tom KBN zajmujący się polską trajektorią rozwoju GOW⁴². warto z tego tomu reprodukcować następujący fragment⁴³, który jest w pełni aktualny:

⁴¹ Komitet Prognoz – Polska 2000 Plus – Strategia Rozwoju Polski do roku 2020 – Synteza. Warszawa 2000.

⁴² A. Kukliński (red.) GOW. KBN, Warszawa 2001.

⁴³ J. Kotyński (w:) A. Kukliński (red.) GOW. Warszawa, 2001, s. 271.

Schemat badań, programowania, wspierania i monitorowania rozwoju gospodarki opartej na wiedzy w Polsce w warunkach integracji z Unią Europejską

Lp.	Determinanty rozwoju GOW	Badania empiryczne, porównania międzynarodowe i monitoring rozwoju GOW w Polsce, w tym ocena wpływu poszczególnych czynników na efektywność i konkurencyjność międzynarodową oraz tempo rozwoju GOW	Polityka promowania i wspierania GOW; rola państwa i współpracy międzynarodowej w rozwijaniu GOW; programy i fundusze unijne i przedakcesyjne oraz wyniki i możliwości ich efektywnego wykorzystania
1.	Rozwój zasobów ludzkich i ich produktywność wykorzystanie jako podstawa GOW - Polityka edukacyjna; system edukacji narodowej i ustawicznego kształcenia -Rozwój kulturowo-cywilizacyjny społeczeństwa - Przygotowanie kadr do sprawnego działania w warunkach społeczeństwa informacyjnego i nowej gospodarki - Polityka rynku pracy - Polityka społeczna		
2.	Polityka naukowa i proinnowacyjna, w tym: - finansowanie i sponsorowanie badań naukowych w nowoczesnej, otwartej, konkurencyjnej gospodarce - badania i prace rozwojowe - budowa społeczeństwa informacyjnego		
3.	Polskie przedsiębiorstwo jako siła napędowa GOW		
4.	Inwestycje i rynek kapitałowy a tworzenie GOW z uwzględnieniem roli: - inwestycji zagranicznych - korporacji międzynarodowych - kapitału wysokiego ryzyka		
5.	Polityka regionalna i rozwój regionów współtworzących GOW		
6.	Zmiany struktury makroekonomicznej oraz wymiany gospodarczej z zagranicą jako czynnik i wynik rozwoju GOW		

Drugim dokumentem jest cytowana już ekspertyza RCSS⁴⁴ - "Przechodzenie Polski do gospodarki opartej na wiedzy a kształtowanie popytu na pracę." Jest to opracowanie o ogromnych walorach analitycznych i perspektywicznych.

Trzecim dokumentem jest Raport Banku Światowego - "Poland – and the knowledge economy"⁴⁵ - zawierający pewną konfrontację doktryny Banku Światowego z blaskiem i nędzą sceny polskiej.

⁴⁴ RCSS, op.cit.

⁴⁵ I. Goldberg, World Bank – Poland and the Knowledge Economy, Washington D.C., 2004.

Łączna analiza tych trzech dokumentów⁴⁶ powinna wywołać twórczy przełom w naszym myśleniu o przyszłości GOW w Polsce⁴⁷.

Główne bariery na drodze rozwoju GOW w Polsce⁴⁸

Wszystkie nasze wołania, zaklęcia i analizy naukowe będą syzyfowym trudem tak długo, jak długo będzie trwała przeraźliwa zapaść polskiej myśli strategicznej i złowieszczą ślepotą strategiczną całej polskiej klasy politycznej wszystkich denominacji ideologicznych. Bez przełamania tych barier dyskusja nad przyszłością GOW w Polsce jest piękną sztuką dla sztuki - *Ars gratia arte*.

Warszawa – Nowy Sącz
20 maja 2005 r.

⁴⁶ Może warto wziąć pod uwagę również tom GOW – Perspektywy Banku Światowego. Warszawa 2003.

⁴⁷ W sprawie pełnej oceny polskiej transformacji vide: A. Kukliński, Economic transformation. Experiences and prospects in Poland 1990-2010 (in:) H. Bünz, A. Kukliński (red) Globalization. Experiences and prospects. Fundacja F. Eberta, Warszawa 2001.

⁴⁸ porównaj materiały Konferencji Naukowej – Komitet Prognoz “Polska 2000 Plus” z dnia 24 maja 2005 r oraz materiały Seminarium Naukowego SGH z dnia 16 maja 2005 r.

